

УДК 930.85:37(477.82)"1991/2024"

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2024.31.05>

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ НА ВОЛИНІ (1991–2024)

Кучерепа Микола,

кандидат історичних наук, професор,
професор кафедри історії України та археології
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0001-9314-3585

У статті проаналізовано діяльність української і польської громад Волині щодо збереження культурної спадщини краю. Наведено статистичні дані національного складу населення Волинської області. Зазначається, що важливу роль у житті волинської громади відіграє Волинський національний університет імені Лесі Українки. Тут є кафедра полоністики й перекладу, яка проводить цікаві культурно-освітні заходи, що сприяють збереженню та охороні культурної спадщини польської громади Волині. Кафедра видає періодичне друковане видання – річник «Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи». Важливою установою зарекомендував себе Інститут Польщі, який сприяє поширенню польської культури в Україні та української культури в Республіці Польща. На факультеті історії, політології та національної безпеки університету діє навчально-наукова лабораторія «Центр українсько-польських досліджень». Важливими напрямками її діяльності є проведення просвітницьких заходів із проблематики українсько-польських відносин. Активну культурно-освітню діяльність на Волині провадить ціла низка громадських організацій і товариств польської культури, які бережно оберігають культурну спадщину своїх земляків. Активністю щодо цього відзначаються Товариство польської культури на Волині імені Еви Фелінської, Товариство польської культури імені Тадеуша Костюшка, Волинське товариство польського мистецтва «Барви Кресові». У статті детально проаналізовано їхню культурно-освітню діяльність, яку висвітлює з 2009 року двомовна газета «Волинський монітор». Товариства займаються прибиранням польських кладовищ, проводять заходи з увіковічення пам'яті. У статті наведено багато інших цікавих прикладів діяльності польської громади на Волині.

Ключові слова: Волинь, культурна спадщина, польсько-українська співпраця, Польща, товариства польської культури, Україна.

Kucherepa Mykola. Cultural and educational activities and protection of cultural heritage in Volyn (1991–2024)

The article analyses the activities of the Ukrainian and Polish communities of Volyn regarding the preservation of the region's cultural heritage. Statistical data of the national composition of the population of the Volyn region are presented. Articles emphasises on the important role of Lesya Ukrainka Volyn National University in the life of the Volyn community. There is a department of Polish studies and translation here, which conducts cultural and educational activities that contribute to the preservation and protection of the cultural heritage of the Polish community in Volyn. The Institute of Poland, structural unit of VNU, which promotes the spread of Polish culture in Ukraine and Ukrainian culture in the Republic of Poland, has proven itself as an important institution. The Faculty of History, Political Science and National Security of the University has an educational and scientific laboratory "Center of Ukrainian-Polish Studies". Important areas of its activity are the holding of educational events on the issues of Ukrainian-Polish relations. Active cultural and educational activities in Volyn are carried out by a number of public organizations and associations of Polish culture, which carefully protect the cultural heritage of their compatriots. The Society of Polish Culture in Volyn named after Ewa Felińska, Society of Polish Culture named after Tadeusz Kościuszko, Volyn Society of Polish Art "Barwy Kresowe" are active examples of those organisations. The article analyzes in detail their cultural and educational activities, which have been covered since 2009 by the bilingual newspaper "Volynskiy Monitor". Abovementioned societies clean up Polish cemeteries, carry out events to monumentalize memory. The article contains many interesting examples of the activities of the Polish community in Volyn.

Key words: Volyn, cultural heritage, Polish-Ukrainian cooperation, Poland, Polish cultural societies, Ukraine.

Волинь споконвіку була Батьківщиною для представників різних національностей: українців, поляків, євреїв, чехів, німців, караїмів, вірмен, ромів та інших. Населення Волинської області на 1 січня 2022 року становило 1 021 356 осіб (2,28 % загальноукраїнського населення) [1]. В області представники національних меншин та корінних народів становлять близько 32,5 тис. осіб [2], серед них поляки – 0,07 % [3]. Вони відіграли та відіграють велику й неповторну роль у формуванні самобутності краю. Римо-католицька церква, вірянами якої переважно є поляки, має 30 організацій [3].

У житті волинської громади вагоме значення мають навчальні та наукові установи. Зокрема, таким освітнім і науковим центром є Волинський національний університет імені Лесі Українки. Тут на факультеті філології та журналістики є кафедра полоністики й перекладу. Її очолює доктор філологічних наук, професор Світлана Сухарева. Кафедра за сприяння Генерального консульства Республіки Польща в Луцьку видає періодичне друковане видання: річник «Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи». На кафедрі проводять рецензування публікацій часопису *Roczniki Humanistyczne* факультету гуманітарних наук Люблінського католицького університету Йоана-Павла II і часопису *Bibliotekarz Podlaski* (Білосток, РП) [4].

Важливою установою не лише в університеті, а й на міжнародному рівні зарекомендував себе Інститут Польщі – інформаційно-дослідний інститут. Він сприяє українсько-польському співробітництву на міжвишівському, міжрегіональному, міжнаціональному й міждержавному рівнях у всіх сферах суспільного життя. Його засновано 2008 року на факультеті міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серед інших, пріоритетними завдання цього Інституту є сприяння поширенню польської культури в Україні та української культури в Республіці Польща (проведення фестивалів, конкурсів, виставок, перегляд фільмів, організація концертів, презентації нових видань тощо) [5]. Важливим напрямом діяльності Інституту є інформаційно-промоційний, що полягає в популяризації Польщі, її культурних, історичних, наукових й інших особливостей в Україні та представлення надбань України в Польщі.

Серед багатьох заходів Інституту потрібно звернути увагу на акції, присвячені польській письменниці Габріелі Запольській, яка народилася та проживала в околицях Луцька (с. Прилуцьке Луцького району Волинської області). Принагідно проведено презентацію твору Габріелі Запольської «Малашка», перекладеного українською мовою жителем м. Ківерці Миколою Гупалом, найвизначнішим на Волині сучасним дослідником життя і творчості відомої письменниці. Діяльність Інституту Польщі за декілька останніх років значно пожвавилася завдяки відкриттю нових польсько-українських ініціатив, що надходять як з польського, так і з українського боку. Інститут сприяє популяризації культурних надбань України та їх презентації на теренах Польщі. Так, у 2016 р. Інститут Польщі спільно з Центром лесезнавства ВНУ імені Лесі Українки й Музеєм Лесі Українки в Луцьку долучився до видання «Лісової пісні» Лесі Українки польською мовою. У вересні 2017 р. Інститут організував читання віршів Лесі Українки різними мовами в стінах музею визначної поетеси з Волині. До інформаційно-промоційного напрямку діяльності Інституту Польщі належить розробка туристичних та екскурсійних маршрутів, ареал охоплення яких становлять Луцьк, Волинська область й українсько-польське прикордоння [6, с. 116].

На сьогодні спільно з Генеральним консульством РП у Луцьку Інститут Польщі працює над новими екскурсійними проєктами. Зокрема, професорка Наталя Коцан стала авторкою екскурсії «Адміністративні місця міжвоєнного Луцька». Екскурсія передбачає 10 етапів, під час яких відбувається огляд певної будівлі та розповідають історію функціонування конкретної адміністративної установи Другої Речі Посполитої в м. Луцьку. Екскурсія має пізнавальний характер, а також, на думку авторки, сприятиме поліпшенню міжетнічного взаєморозуміння й спілкування [7, с. 189–196]. Зазначимо, що інформаційно-промоційну діяльність Інституту Польщі ВНУ імені Лесі Українки проводять у співпраці з подібними організаціями Польщі та України, вона передбачає проведення фестивалів, конкурсів, виставок, перегляд фільмів, організацію концертів, презентацію художніх і літературних творів та ін.

Інститут Польщі є організатором наукових міжнародних круглих столів, семінарів, конференцій. У 2021 р. започатковано Міжнародний науковий симпозіум «Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи». У межах симпозіуму науковці, аспіранти й студенти з Польщі та України обговорили важливі питання українсько-польських відносин [6, с. 116].

На факультеті історії, політології та національної безпеки Волинського національного університету імені Лесі Українки діє навчально-наукова лабораторія «Центр українсько-польських досліджень», створена у 2008 році. Її керівником призначено проф. Миколу Кучерепу. Важливими напрямками діяльності лабораторії є дослідження українсько-польських відносин в економічній, політичній, соціальній, духовній та інших сферах на певних історичних етапах і сьогоденні; проведення просвітницьких занять та лекцій з проблематики українсько-польських відносин. Лабораторія має науково-дослідні та консультативні зв'язки з провідними науковими установами, державними та самоврядними органами, громадськими науковими центрами, які вивчають українсько-польські відносини [8].

Активну культурно-освітню діяльність на Волині проводить ціла низка громадських організацій і товариств польської культури, які бережно оберігають культурну спадщину своїх земляків. Організації і товариства поляків на Волині відображає таблиця 1, складена автором на основі даних, наданих керівниками організацій і товариств поляків на Волині.

Таблиця 1

Організації і товариства поляків на Волині

№ з/п	Назва організації	Керівник
1.	Товариство польської культури на Волині імені Еви Фелінської (Stowarzyszenie Kultury Polskiej imienia Ewy Felińskiej na Wołyniu)	Віктор Яручик
2.	Товариство польської культури імені Тадеуша Костюшка (Towarzystwo Kultury Polskiej im. Tadeusza Kościuszki w Łucku na Wołyniu)	Ніна Поремська
3.	Товариство польської культури в Ковелі (Towarzystwo Kultury Polskiej w Kowlu)	Анатолій Герка
4.	Товариство польської культури ім. Міхала Огінського у Любомлі (Stowarzyszenie Kultury Polskiej im. Michała Ogińskiego w Lubomlu)	Володимир Педич
5.	Волинське товариство лікарів польського походження (Stowarzyszenie Lekarzy Polskiego Pochodzenia na Wołyniu)	Сергій Прокоп'юк
6.	Волинське відділення об'єднання вчителів польської мови в Україні імені Габрієлі Запольської (Wołyńskie Zjednoczenie Nauczycieli Polskich na Ukrainie imienia Gabrieli Zapolskiej)	Світлана Зінчук
7.	Волинське товариство польського мистецтва «Барви Кресові» (Towarzystwo Sztuki Polskiej "Barwy Kresowe")	Гжегож Ролінгер
8.	Спілка польських організацій на Волині (Związek Organizacji Polskich na Wołyniu)	Ніна Поремська
9.	Українсько-польський союз імені Томаша Падури в Рівному (Ukraińsko-Polski Sojusz im. Tomasza Padury w Równem)	Ева Маньковська

Нові політичні зміни створили перспективи для розвитку національних культур різних етнічних груп, які проживають у Луцьку. Одним із перших організацій національних меншин Волині стало створене у вересні 1991 року в Луцьку Товариство польської культури імені Еви Фелінської [9]. На установчих зборах зареєструвалися 63 члени. На сьогодні тільки в луцькому відділенні ТПК є близько 300 членів. До нього належать також підвідділи в Берестечку, Горохові, Маневичах, Любешові та Ківерцях. Усі ці підвідділи зареєстровані офіційно й ведуть самостійну діяльність. У різний час очолювали товариство Анна-Марія Стецяк, Ірена Костецька, Данута Ровенська, Георгій Ролінгер, Валентин Ваколук [10]. Нині організацію очолює Віктор Яручик – науковець, кандидат філологічних наук, доцент Волинського національного університету імені Лесі Українки, член Національної спілки письменників України й Національної спілки журналістів України.

Основними напрямками діяльності Товариства є відродження національної ідентичності та плекання рідних традицій. Насамперед це вивчення польської мови як дітьми, так і дорослими. У середині 1990-х років при Товаристві почали проводити мовні курси, адже багато хто з польських сімей, живучи в українськомовному середовищі, дуже погано знали рідну мову. Уроки проводили раз чи два на тиждень, вони були напівлюбительськими, але завдяки їм діти й молодь відкривали для себе культуру своїх предків, а старші відновлювали власні знання. Зараз ці курси переродилися в повноцінну суботньо-недільну школу, яку відвідують сотні учнів [10]. У цих школах діти і дорослі вивчають не лише польську мову, а й культуру та історію Польщі. Для учнів щороку Товариство організовує поїздки до Польщі. Уроки ведуть кваліфіковані українські викладачі та двоє вчителів із Центру розвитку польської освіти за кордоном (Польща). Це одна з найбільших шкіл у Луцькому консульському окрузі. Учні школи є лауреатами багатьох регіональних, загальноукраїнських та міжнародних конкурсів.

Із 2009 р. при Товаристві заснували двомовну газету Monitor Wołyński (Волинський монітор). Цей двотижневик знають і люблять читачі з обох боків кордону. Тематика видання надзвичайно широка: сучасне життя та історія поляків Волині, освіта, культурні події, польсько-українська співпраця. Багато уваги газета приділяє охороні культурної спадщини на Волині.

Поляки, які зазнали репресій від радянської влади й були вислані в Сибір та Казахстан, а також їхні нащадки згуртувалися в «Коло сибіряків».

Члени Товариства польської культури імені Еви Фелінської займаються прибиранням, утриманням польських цивільних і військових кладовищ. Луцьке відділення опікується військовим кладовищем у Пшебражі (нині с. Гайове). Кілька разів на рік члени організації прибирають там і запалюють лампади. Завдяки Товариству поляки на Волині мають змогу зберігати свою культурну спадщину, проводити різноманітні культурно-освітні заходи.

На Волині активно діє ще одне товариство польської культури – імені Тадеуша Костюшка. Воно налічує 350 членів. Навчанням польської мови воно охоплює 200 учнів. Головою товариства є Ніна

Поремська. Від початку своєї діяльності воно реалізувало план національно-культурного відродження поляків на Волині, популяризувало навчання польської мови, опіку над пам'ятками польської культури й польськими цвинтарями. Товариство офіційно зареєстровано 19 лютого 1999 року.

Нині при організації діють мистецькі колективи: «Волинські пані (сеньорки)», «Волинські соловейки» (діти і молодь), хор «Волинь». Хористи напрацювали цікавий репертуар із 40 творів. Це польські патріотичні, релігійні й народні пісні, а також українські пісні. На початку діяльності було створено 3-річну школу, у якій діти навчаються польської мови, пізнають історію та культуру Польщі. У школі працюють місцеві вчителі – Наталя Бейчук, Наталя Цьолик, Ніна Михалюк, Оксана Тарасюк, Ірена Костенко, а також відряджені з Польщі (ORPEG) Пйотр Ковалік і Габрієля Возняк-Ковалік.

Завдяки професіоналізму вчителів досягнуто успіхів у навчанні дітей. Про це свідчить те, що кількість учнів постійно зростає. Цього року організовано зустрічі з нагоди різних свят, річниць, прибирання цвинтарів, конкурси. Характерним є те, що під час війни товариство не припинило своєї діяльності.

Товариство проводить День Патрона, Спільну крашанку, відзначає травневі свята (День Конституції 3 травня), свято початку й закінчення шкільного року, Миколайки, колядування, оплаткові зустрічі, щорічні міжнародні дитячо-молодіжні фестивалі польської пісні, читацькі конкурси, щорічні конференції «Славетні поляки Волині», національні читання з президентом Польщі, Дні польської культури в Луцьку, презентації польської кухні [11]. Зокрема, Товариство 6 травня 2023 року організувало урочисту академію з нагоди Дня Полонії і поляків за кордоном та свята Конституції 3 Травня. У цей день у Польському центрі зібралися члени Товариство польської культури імені Тадеуша Костюшка, Волинського товариства лікарів польського походження, Волинського відділення об'єднання вчителів польської мови в Україні імені Габрієлі Запольської, Волинського товариства польського мистецтва «Барви Кресові». Присутніх привітали голови й представники полонійних організацій Волині. Після урочистої частини відбувся концерт за участю мистецьких колективів «Волинські соловейки» і «Волинські пані» [12].

Товариство польської культури імені Тадеуша Костюшка організовує багато цікавих заходів щодо збереження своєї національної ідентичності. Серед них популярністю користується дитячо-молодіжний фестиваль польської пісні «Польські квіти», у якому беруть участь творчі колективи з багатьох міст України й Польщі [13].

Члени товариства опікуються польськими цвинтарями в Олиці й Скірчі, беруть участь у щорічних пошануваннях загиблих поляків на Волині «Дорога пам'яті». У середовищі польської громади Волині популярністю користуються фестивалі кресової культури в місті Мронгово у Вармінсько-Мазурському воєводстві. Про черговий 28-й Фестиваль кресової культури своїми враженнями поділилася очільниця Товариства польської культури імені Тадеуша Костюшка Ніна Поремська: «Я була рада, що наші колективи змогли показати свої здобутки за п'ять років... ми старалися не занедбувати нашу культуру, люди працювали, приходили на репетиції, хоч і не мали змоги продемонструвати свої досягнення на великій сцені. Цей фестиваль – це перемога для нас, хоча б через те, що організатори вибрали нас серед інших претендентів. Для мене, як голови національного товариства, надзвичайно цінним є те, що ми зараз, у війну, можемо поїхати до Польщі й співати польські пісні нарівні з відомими колективами з інших країн» [14].

З метою здобуття коштів для статутної діяльності щорічно товариство подає запити до Фондації «Свобода і демократія» (Wolność i Demokracja), товариства «Спільнота польська» (Wspólnota Polska). Товариство налагодило співпрацю з польськими навчальними закладами в Любліні, Холмі, Білій Підлясці. Має багаторічну підтримку Товариства загальних знань щодо організації літнього відпочинку дітей у Польщі.

Культурно-освітні товариства поляків щороку долучаються до Національного читання. 7 вересня 2024 р. відбулася вже 13-та така акція. Цьогоріч поляки в усьому світі читали драму Юліуша Словацького «Кордіан». Твір польського поета-пророка, який народився в Кременці, прозвучав не лише в його рідному місті, а й у Луцьку, Дубні, Збаражі, Здолбунові, Гусятині, Ковелі та багатьох інших населених пунктах України.

Цього дня Товариство польської культури імені Тадеуша Костюшка провело акцію Національного читання у Волинській державній обласній науковій бібліотеці імені Олени Пчілки. У читанні взяли участь студенти-полоністи Волинського національного університету імені Лесі Українки. Захід відбувся за підтримки Генерального консульства РП у Луцьку. Всі учасники заходу отримали дипломи про участь у 13-му Національному читанні [15]. До цієї акції долучилися студенти з факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки та члени Товариство польської культури на Волині імені Еви Фелінської [16].

Пропагуванням польської культури й мистецтва, організацією концертів і фестивалів в Польщі та Україні активно займається Волинське товариство польського мистецтва «Барву Кресові». Це Товариство організує екскурсії до місць пам'яті польського народу, займається впорядкуванням польських поховань [17]. Членами Товариства є артисти Волинського обласного академічного музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка Волинської філармонії, вчителі Луцької музичної школи імені Ф. Шопена, відомі діячі культури й мистецтва Волині.

Отже, українська й польська громади Волині приділяють значну увагу збереженню культурної спадщини краю та проведенню культурно-освітньої діяльності.

Література:

1. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2022 року та середня чисельність у 2021 році. URL: http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/18_1_r21.htm
2. Моніторинг додержання прав і свобод представників національних меншин, корінних народів та релігійних громад під час воєнного стану у Волинській області URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/monitoring-doderzhannya-prav-i-svobod-predstavnikov-nacionalnih-menshin-korinnih-narodiv-ta-religijnih-gromad-pid-chas-voennogo-stanu-u-volinskij-oblasti
3. Населення Волинської області. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-naselennya-volinsko-oblasti-341453.html>
4. Кафедра полоністика і перекладу. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/departments/polonistyky-i-perekladu>
5. Див.: Положення про Інститут Польщі. URL: https://vnu.edu.ua/sites/default/files/Docs/polojenna_poland.pdf
6. Коцан Н., Коцан Р. Напрями діяльності Інституту Польщі Волинського національного університету імені Лесі Українки. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. № 1 (12). С. 116. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/issue/view/15>
7. Коцан Н., Мазурець Р. (2008). Розробка туристичних й екскурсійних маршрутів у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Географічні науки*. № 10 (383). С. 189–196.
8. Інформація про навчально-наукову лабораторію «Центр українсько польських досліджень». URL: https://docs.google.com/document/d/1kAwX3BOMf47ljf2YBWZ2gFT_QauQ53YZ/edit
9. Włodzimierz Osadczy. Odrodzenie polskości na Wołyniu. Referat wygłoszony na XXI sesji Stałej Konferencji MABPZ – Rzym 1999 r. Stała konferencja muzeów, archiwów i bibliotek polskich na Zachodzie. Sesja XXI – 1999. Włochy, Rzym. URL: <https://mabpz.org/publikacje/odrozenie-polskosci-na-wolyniu>
10. Анатолій Оліх. Товариству польської культури на Волині імені Еви Фелінської – 30 років. *Monitor Wołyński*. 2021. 29 верес. URL: <https://monitorwozynski.com/uk/news/4022-28935>
11. Ankieta-Informacje o organizacjach TTKP im. Tadeusza Kościuszki Łuck Ukraina.
12. Natalia Ciołyk. Uroczystości majowe w Centrum Polskim w Łucku. *Monitor Wołyński*. 2023. 7 maja. URL: <https://monitorwozynski.com/pl/news/4928-majowe-swieta-w-lucku>
13. Wiesław Pisarski. Święto polskiej pieśni w Łucku. *Monitor Wołyński*. 2017. 6 grudnia. URL: <https://monitorwozynski.com/index.php/pl/news/2257-19842>
14. Анатолій Оліх. Волинські поляки виступили на фестивалі у Мронгові. *Monitor Wołyński*. 2023. 22 серп. URL: <https://monitorwozynski.com/uk/news/5088-polacy-z-wolynia-wystapili-na-festiwalu-w-mragowie>
15. Олена Ємець. «Зібралися представники різних поколінь». У Луцьку провели 13-ту акцію Національного читання. *Monitor Wołyński*. 2024. 7 верес. URL: <https://monitorwozynski.com/uk/news/5709-narodowe-czytanie-2024-tkp-tadeusza-kosciuszki>
16. Віктор Яручик. Національне читання в Товаристві Еви Фелінської в Луцьку. *Monitor Wołyński*. 2024. 8 верес. URL: <https://monitorwozynski.com/uk/news/5712-narodowe-czytanie-2024-skp-im-ewy-felinskiej>
17. Про нас. URL: <https://barwykresowe.pl.ua/ua/pro-nas/>